

djelovanje u Rijeci, te svako tiskano djelo iscrpno prikazuje s obzirom na njegov karakter, namjenu i vrijeme izdanja.

U radu "Tragom Šimuna Kožičića Benje u rodnom kraju" I. (151-160) prikazuje tri umjetnička predmeta iz zadarskog kraja koji su vezani uz Šimuna Kožičića. Riječ je o Kožičićevoj nadgrobnoj ploči koja se čuva u klausturu nekadašnjeg franjevačkog samostana na Ugljanu, kaležu u župnoj crkvi u Ugljanu, te biskupovom portretu koji se čuva u Narodnom muzeju u Zadru.

Tiskane glagoljaške kalendare što ih je Kožičić objavio u Rijeci 1530. i 1531. god. prikazuje V. Putanec u radu "Kožičićevi glagoljaški kalendari (Oficij B. D. M. 1530, Misal Hrvatski 1531)". Autor smatra da su ovi kalendari slični drugim glagoljskim kalendarima, pri čemu je Kožičić ustrajao na zadarskim sanktoremima. U velikoj mjeri je izostavio ninske i sanktoreme ugarske provincijencije, te datum slavljenja ulaska mletačke vojske u Zadar 1409. god. (161-171).

U radu "Zadar u doba Šimuna Kožičića Benje" T. Raukar (173- -183) ukazuje na doba druge polovine XV i prve polovine XVI st. kao na vrijeme dubokih promjena u kojima se ruši i dijelom iščezava srednjovjekovno ustrojstvo i oblikuje novo društvo obilježeno prostornim stezanjem hrvatskog prostora pod pritiskom napredovanja Osmanlijskog carstva. Kožičić je suvremenik i djelotvorni sudionik tih zbivanja, njegova djelatnost je prostorno opsežna, ali je redovito usmjerena pomaganju hrvatskoj domovini pred turskim presizanjima.

U prilogu "Aktivnost Jurja Divnića, ninskoga biskupa, Kožičićeva suvremenika (oko 1440-1530)" P. Runje (185-209) prikazuje život Jurja Divnića, napose s obzirom na njegovo biskupsko djelovanje u Ninu (1479-1530), humanističku naobrazbu, te bliskost hrvatskom jeziku i pismu (glagoljica, cirilica). U opsežnom prilogu autor donosi popis klerika i svećenika koje je u periodu 1522-28. biskup zaređio u Ninu i Zadru.

U dodatku zbornika objavljeni su na latinskom jeziku i u hrvatskom prijevodu slijedeći govori Šimuna Kožičića Benje: 1) Govor Šimuna Benje, modruškog biskupa, održan na šestom zasjedanju Lateranskog koncila. 27. travnja 1513. (str. 225-238) i 2) Opustošena Hrvatska, Govor Šimuna Kožičića Benje, modruškog biskupa, održan pred papom Leonom X. 5. studenoga 1516. (239 - 242).

Lovorka Čoralčić

EDUARD PERIČIĆ: SCLAVORUM REGNUM GRGURA BARSKOG

Ljetopis popa Dukljanina, *Analecta Croatica Christiana* sv. XIX, Zagreb 1991, str. 370.

Ljetopis popa Dukljanina, Barski rodoslov ili Sclavorum Regnum Grgura Barskog jedan je od najznačajnijih izvora za povijest Hrvata, Srba, Crnogoraca i Makedonaca. Objavljivanje studije E. Peričića stoga je još jedan značajan doprinos proučavanju vrijednosti i upotrebljivosti navedenih izvora za razdoblje ranosrednjovjekovne povijesti naših naroda. U predgovoru (str. 5) autor ističe da je služeći se samim djelom, uspoređujući ga sa drugim sličnim suvremenim djelima i kritički proučavajući arhivsku građu i literaturu o navedenoj problematici, nastojao dati znanstveno utemeljen odgovor na pitanje autorstva i vrijeme nastanka djela. U uvom dijelu knjige nalazi se i popis kratica (str. 7) i bibliografija koja obuhvaća popis upotrebljenih izvora literature (str. 12-26).

U prvom dijelu knjige "Povijesni okvir cjelokupne problematike" (str. 29-94) autor najprije razmatra društveni i politički razvoj Duklji do XII stoljeća. Ukratko je navedeno prisustvo Ilira, doba ilirsko-rimskih ratova i početak rimske uprave. Na osnovu tumačenja Konstantina Porfirogeneta i Barskog rodoslova nastoji utvrditi granice područja koja su zaposjela slavenska plemena (Neretljanska oblast, Zahumlje, Travunija, Konavle i Duklja). Ukratko je prikazan povijesni razvoj Duklje do XII stoljeća, pri čemu autor citira i komentira navode Barskog rodoslova koji se odnose na pojedine

ličnosti i događaje iz ovog razdoblja. Autor sažeto predstavlja crkvene prilike u Duklji s bzirom na djelovanje dukljansko-barske metropolije u odnosu na politiku Bizanta, pape, susjednih područja i biskupija. uključuje da je ukinućem ove metropolije 1167. god. i njezinim prisjedinjenjem dubrovačkoj metropoliji nastupio najteži period u čitavoj njihovoj dotadašnjoj povijesti. Bilo je stoga potrebno da se pojavi nova ličnost koja će preuzeti zadatak da sredi cjelokupnu situaciju u skladu sa crkvenim kanonima i pravima dokinute metropolije. Po mišljenju autora taj će odgovoran zadatak na sebe preuzeti "novoizabrani antistes barske crkve - biskup Grgur - rodom Zadrarin" (str. 74). Na kraju ovog poglavlja autor razmatra južnoslavensku pismenost do XII stoljeća. Smatra da se počeci pismenosti javljaju uz djelovanje benediktinskih redova i njihovih samostana, te da su, osim malog broja spisa zakonodavnog karaktera, svi ostali spisi namjenjeni liturgiji. Stoga je, kako autor zaključuje, "djelo 'Sclavorum Regnum- moglo nastati u našim krajevima u XII stoljeću" (str. 94).

U drugom poglavlju "Poblize oznake kronike Sclavorum Regnum" (str. 95-140) autor na osnovu iscrpnih sporedbi sa djelima klasične historiografije Grčke i Rima utvrđuje da se "Sclavorum Regnum" s obzirom na svoju estetsku komponentu, jezik i način izražaja može ubrojiti u historiografska djela po vrsti. S obzirom na historiografsku vrstu djelo se može ubrojiti u kronike, a naslov koji svom djelu daje i sam Dukljanin - "Sclavorum Regnum" ili Kraljevstvo Slavena je i najkorektniji. Slijedi razmatranje dosadašnjih rezultata u historiografiji s obzirom na autorstvo djela počevši od L. Crijevića Tuberoni koji se 1491. god. prvi poslužio ovim djelom, preko M. Marulića, D. Zavorovića, M. Orbinija, I. Lucića, J. Rastića, J. Coletija, F. Račkog, L. Jelića, K. Jiračeka i drugih, pa sve do F. Šišića, čiji rad "Letopis popa Duljkanina" iz 1928. godine predstavlja kapitalan i nezaobilazan prilog ovoj problematici. Autor smatra da su dosadašnji historičari svojim radovima upozorili na ključne elemente pri rješavanju autorstva, ali da svoje teze uglavnom nisu uspijevali dokazati, te su autora kronike označavali nazivom "Anonymus".

U trećem dijelu pod naslovom "Kronika 'Sclavorum Regnum- djelo je dukljansko-barskog nadbiskupa Grgura" (str. 139-214) autor razmatra mjesto i vrijeme nastanka kronike. Autor iscrpno razmatra analize historičara V. Mošina, N. Banaševića, S. Mijuškovića, te F. Šišića, potkrepljujući ih svojim zaključcima nastalim na osnovu istraživanja kako dosad nastale literature, tako i izvorne arhivske građe. Na osnovu uvoda i završetka, te uklopljenosti njena sadržaja u cjelokupnu političku i crkvenu situaciju Duklje XII stoljeća, autor zaključuje da je u konačnoj verziji djelo nastalo u drugoj polovini XII stoljeća na dukljanskom teritoriju i za potrebe viših društvenih slojeva sa ciljem upoznavanja i isticanja prošlosti ovoga područja. Centralno pitanje poglavlja je pokušaj određenja autorstva kronike. Autor smatra da je to mogao biti samo suvremenik sudbonskih zbivanja profane i crkvene povijesti Duklje, osoba koja je mogla imati uvid u izvore koji govore o njenoj prošlosti i željela poblize doznati razloge složene situacije koji su doveli Duklju na rub propasti. Suvremene događaje opisuje vjerno, ali i sa primjetnom pristranošću. Detaljno opisuje sabor na Duvanjskom polju, crkvenu podjelu na metropolije i biskupije, te državnu podjelu na pokrajine. Posebice se ističe nekadašnja veličina Duklje, ukazuje na uzroke pada, ne stedeći pritom okriviti i vladare i podanike. Na osnovu ovih i sličnih navoda, autor zaključuje da je pisac kronike visoki crkveni dostojanstvenik, te da je najvjerojatnije riječ o barsko-dukljanskom nadbiskupu Grguru.

U četvrtom poglavlju "Poruka dukljansko-barskoga nadbiskupa Grgura kroz Sclavorum Regnum" (str. 215-251) autor ukazuje na Grgura kao na vodeću ličnost crkvenog života Duklje u posljednja tri desetljeća XII stoljeća. Biskup Grgur želio je obrazložiti i učvrstiti prava dukljansko-barske nadbiskupije u trenucima kada ona nije mogla očekivati podršku ni splitske crkve, ni političkih čimbenika u samoj Duklji i izvan nje. Nastojao je dokazati da i dukljansko-barski i splitski nadbiskup imaju jednaka prava kao nasljednici starih biskupija - salonitanske i dioklejske. Autor upozorava i na dokumente u kojima se Grgur spominje kao svjedok u nekoj parnici u Dubrovniku 1189. god. i svjedok u sporu Vranskih templara i benediktinaca samostana sv. Kuzme i Damnjana u Rogovu 1196. god., gdje se naziva "olim dei gratia Antibarensis archiepiscopus" (str. 232). Autor ovo objašnjava činjenicom da je dukljanski vladar Vukan uspio obnoviti nadbiskupiju, ali je Grgur, sada već star, bio

nepoželjan svojom prijašnjom protunemanjičkom orijentacijom, te je svojim povlačenjem omogućio novoizabranom nadbiskupu Ivanu rad na učvršćenju prava nadbiskupije. Autor smatra da je Grgur umro u samostanu sv. Krševana u Zadru 1198. godine.

Zaključno poglavlje predstavlja "sintetičko-kritički pristup na navedenu problematiku" (str. 255-272). Autor još jednom naglašava da je pisac kronike dukljansko-barski nadbiskup Grgur, koji je prije dolaska u Bar živio u Zadru, te je stoga naziv "Ljetopis popa Dukljanina" netočan. Naposljetku autor navodi događaje i imena o kojima u kronici imamo podatke pri čemu primjećuje da su njezini izvori u ondašnjoj historiografskoj i hagiografskoj literaturi. Pored toga, kronika obiluje netočnostima u kronologiji (vremenski razmaci između pojedinih događaja, godine vladanja pojedinih vladara i slično). Autor zaključuje da će se tek sustavnim radom lingvista, povjesničara, povjesničara kniževnosti, pravnika, te poznavaoaca crkvene povijesti toga doba "Sclavorum Regnum" pokazati u svojoj pravoj vrijednosti. U posljednjem dijelu knjige nalaze se prilozi: geografske karte, genealogije, faksimili isprava, rukopisa, knjiga, tlocrta i rekonstrukcija nekoliko crkava i starih gradova, te popis vladara u Duklji, Travuniji i Zahumlju (str. 273-321). Na kraju knjige nalazi se sažetak na engleskom jeziku (str. 322-365) i dodatak (str. 366-367) u kojem autor upozorava na najnovije priloge u historiografiji vezane uz ovu problematiku, a na koje je naišao kada je knjiga već bila u tisku.

Zaključujući prikaz djela E. Peričića možemo primjetiti da ono predstavlja dosad najpotpuniju studiju o ovom izvoru. Autor je nastanak kronike u potpunosti uklopio u povijesni okvir Dukljanske države do XII stoljeća, napose s obzirom na njene političke i crkvene prilike. Služeći se raznovrsnim izvorima i literaturom autor je centralno mjesto u djelu posvetio razmatranju pitanja autorstva, te vremena i prostora nastanka kronike, nudeći pritom nova rješenja i mogućnosti. Studija E. Peričića je uzoran model svestranog i iscrpnog istraživanja izvornog materijala. Stoga ova studija može poslužiti kao model i za ostala slična kritička preispitivanja ove vrste izvora - neophodnih za poznavanja ranosrednjovjekovne prošlosti naših naroda.

Lovorka Čoralić

TRPIMIR M A C A N : IZ POVIJESTI DONJEGA PODNERETA VLJA,

Zagreb-Klek 1990, str. 116, drugo prošireno izdanje

Knjiga T. Macana bila je pripremljena i tiskana 1971-72. god. kao prva knjiga "Znanstvene biblioteke Ogranka Matice Hrvatske u Metkoviću". Knjiga se zbog tada nastale političke situacije nije pojavila knjižarama, a od cjelokupne naklade sačuvan je samo manji broj primjeraka. U ovom izdanju ostali su isti radovi, koje je autor ponovo redigirao, a neke i sažeo (radovi o školstvu). Djelo objedinjuje rasprave i povijesti Donjega Podneretavlja koji su, kao što to autor naznačuje u uvodu (7-8), objavljeni u časopisima u vremenu 1964-1968/69. god. Pored navedenih rasprava u knjigu su uključeni do sada neobjavljeni prilozi "Stanovništvo" i "Glad, mir i red 1847-1848".

U prvom poglavlju "Stanovništvo" (9-26) autor na osnovu matičnih knjiga, anagrafa i objavljenih izvora opisuje najstarije sačuvane matice u Dekanatskom arhivu u Metkoviću, navodi abecednim redom i uz napomenu o njihovu podrijetlu, metkowska prezimena od 1734. od. do sredine XX stoljeća. Smatra da se većina pučanstva doselila u Podneretavlje iz Hercegovine potkraj XVII stoljeća, kada se ovo područje oslobađa turske vlasti. Navedena su najčešće spominjana metkowska vlastita imena, nadimci, mjesta udaje i ženidbe Metkobljana, te prezimena stanovnika ostalih podneretvanskih mjesta.

U poglavlju "Povijesno istraživanje Radovana Jerkovića" (30-41) autor prikazuje rad župnika, rođenog Neretljanina - R. Jerkovića (1900-1950). Jerkovićeve članke i pri-

UDK 949.713

ISSN 0353-295 X

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

R A D O V I

VOL. 25

Z A G R E B

1992.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb - Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.